

<https://doi.org/10.53656/ped2025-6.06>

Research Insights

Изследователски проникновения

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ИСТОРИЧЕСКИТЕ НАУКИ: ДЕФИНИЦИИ, ПРИЛОЖЕНИЯ, ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Д-р Стефан Тончев

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. Тази статия изследва и анализира използването на компютърните технологии и цифровите методи в хуманитарните науки, като цяло, и конкретно в съвременните исторически и историко-педагогически изследвания и как те могат да допринесат за ефективността и ефикасността на проучване в тези области. Статията обсъжда въпроси като история, теория и практика на интеграцията на цифрови технологии в научните хуманитарни (исторически и историко-педагогически) изследвания, значението на трансдисциплинарните подходи, предизвикателствата и практическата полза от дигиталната трансформация за бъдещите научни изследвания в областта на историята на педагогиката.

Ключови думи: Digital Humanities; дигитални хуманитарни науки; цифрови хуманитарни науки; дигитална хуманитаристика; дигитални изследователски методи; историко-педагогически изследвания; дигитална трансформация

Терминът Digital Humanities (цифрови хуманитарни науки)¹ се отнася до интердисциплинарна област, която съчетава използването на цифрови технологии и методи с традиционните хуманитарни дисциплини, като история, литература, философия, изкуство и културология². Цифровите хуманитарни науки включват както създаването и използването на цифрови ресурси, така и анализа на тяхното приложение в хуманитарните изследвания³.

Примерите за цифрови хуманитарни проекти включват визуализация на големи набори от изображения, 3D моделиране на исторически артефакти, анализ на текстове чрез text mining и създаване на интерактивни визуализации⁴. Тази област също така изследва как цифровите технологии влияят върху културното наследство и дигиталната култура⁵.

„Защо компютърът може толкова малко?“ – този изненадващ въпрос е зададен през 1976 г. от Роберто Буса, известен като бащата на дигиталната хуманитаристика / Digital Humanities¹ (McCarty 2014, p. 289). В този въпрос се крие една от основните и все още актуални теми относно използването на

компютри и цифрови методи в хуманитарните науки: дали става дума за повишаване на ефективността, опростяване на човешката работа и спестяване на труд? Или пък компютрите могат да ни помогнат да генерираме нови научни въпроси и да отговорим на старите по-систематично, по-дълбоко и по-добре?

Ако приемем, че второто твърдение е вярно – както е разгледано по-нататък, тогава трябва, както предлага Уилард МакКарти, да се продължи с въпроса, като се запитаме не само защо компютрите могат толкова малко, но и защо хуманитаристите използват толкова малко компютрите. Но откъде се знае, че всъщност ги използваме малко? И ако не е толкова малко или би могло да бъде повече, защо правим нещата по този начин (McCarty 2014, p. 293)?

Дебатите около дигиталната хуманитаристика – Digital Humanities (Schreibman et al. 2016) (или Humanities Computing, както са били наричани до началото на 2000-та година) продължават десетилетия (Brennan 2018). Съществуват много публикации по тази тема, които вече оформят собствен жанр. Всяка година по време на Международния ден на дигиталната хуманитаристика – Digital Humanities (Gold 2012) се поставя въпросът „Какво са дигиталните хуманитарни науки?“. Отговорите на този въпрос са разнообразни и не само следват определени дисциплинарни граници, но и силно се влияят от индивидуалните опитности в цифрови практики и проекти, както и от използваните методи. Затова съществуват почти толкова отговори на този въпрос, колкото и практики и теоретици на дигиталната хуманитаристика. Понятийната неяснота на това „постоянно възникващо поле“, както се описва в „New Companion to Digital Humanities“ (Schreibman et al. 2016, p. 659), и напреженията, които то съдържа, произтичат не само – както се намеква в цитата на Роберто Буса – от въпроса за дълбочината на използване на компютрите, но и от следните колизии.

1. От основните методологически напрежения между информатиката и хуманитарните науки и съответно между количествените и качествените изследвания, между привидно обективен анализ и традиционната херменевтика.

2. От напреженията между различните методи в отделните хуманитарни дисциплини.

3. От напреженията между тези, които разглеждат дигиталната хуманитаристика – Digital Humanities, основно като „дейност“ и програмиране, и тези, които виждат това преди всичко като „размисъл/рефлексия“ по отношение на новите практики и техните последствия.

4. От напреженията между по-традиционно и по-цифрово работещи изследователи и основните въпроси за оформянето на нашата научна култура.

Както често се случва, тези емоционално натоварени напрежения не само представляват изпитание, но и предлагат възможност. Дебатите по тези фундаментални въпроси на дефиницията са полезни и смислени, тъй като в тях се разглеждат въпроси, свързани с оформянето и определянето на хуманитар-

ните науки, като цяло. В дигиталната хуманитаристика става дума не само за критика на цифровите промени в нашата научна култура, но и за въпроса колко и какви от тези промени наистина искаме да приемем и как можем методологически и епистемологически да ги използваме в изследванията и преподаването (Leh and Ochs 2019).

Изхождайки от тези основни мисли, в тази статия първо ще бъде предложена широка дефиниция на цифровите дигитални науки – обобщени в термина „дигитална хуманитаристика“ (Digital Humanities), базирана на техните основни характеристики. Тя ще бъде последвана от примери на практики в три ключови изследователски области на дигиталната хуманитаристика – Digital Humanities, с особен фокус върху въпроса как цифровите методи могат да допринесат за биографичните изследвания като основен метод в историко-педагогическите изследвания. Накрая ще бъдат обсъдени основните предизвикателства, свързани с цифровата промяна в историческите изследвания, и ще се направи обобщение защо разработването на нова цифрова евристика е важно.

Основни характеристики на дигиталната хуманитаристика/Digital Humanities и дисциплинарно позициониране

Анализирайки характеристиките, посочени на уебсайта на Day of Digital Humanities⁶ и в множеството научни изследвания за дефинирането на дигиталната хуманитаристика – Digital Humanities, може да се изведе една широка дефиниция, която ще бъде застъпена тук: дигиталните хуманитарни дисциплини са по своята същност трансдисциплинарни. Те обхващат разработването, прилагането и систематичното изследване на цифрови техники, методи и медии за отговор на въпроси в хуманитарните науки. Дигиталната хуманитаристика включва и процес на саморефлексия, особено във връзка с цифровите изследователски, комуникационни и публикационни процеси.

Дигиталните хуманитарни науки са позиционирани между информатиката и хуманитарните науки и са по своята същност интердисциплинарни или трансдисциплинарни. Те обхващат всички хуманитарни дисциплини, като това зависи от специфичната дисциплина и нейните традиции, методи и въпроси. Произходът на дигиталната хуманитаристика може да бъде проследен до 1940-те години, особено в областта на езиковите и литературните науки, където се прилагат компютърно базирани текстови анализи. Тази традиционна линия все още определя дигиталната хуманитаристика, особено в широкомащабните проекти за дигитализация и публикуване на цифрови издания, които доминират в обхвата и формират общата представа за това какво представляват дигиталните хуманитарни науки. Много често изследователските проекти в дигиталната хуманитаристика Digital Humanities се насочват към по-широко трансдисциплинарно сътрудничество. Това представлява възможност за отделните хуманитарни дисциплини, тъй като цифровият обрат (digital turn)

(Oberdorf 2022b, pp. 7–15) досега е единствената предложена промяна на парадигмата, която довежда хуманитарните науки до плодотворен обмен. Това се случва основно чрез компютърно базирани методи, процесуални подходи и начините/медиите на разпространение на резултатите. В същото време, дигиталните хуманитарни науки надхвърлят отделните дисциплини и притежават характеристики на самостоятелна дисциплина, наречена „Дигитална хуманитаристика“, като някои дори ги разглеждат като „напълно развита самостоятелна наука“ (Oberdorf 2022a). Съществуват асоциации като основаната през 2012 г. „Дигитална хуманитаристика – Digital Humanities в немскоезичните страни“ (DHd)⁷ и основаната през 2014 г. асоциация „Humanistica“⁸ за франкофонската общност. Съществуват също самостоятелни или към университети и академии присъединени центрове за компетенции, като например Trier Center for Digital Humanities⁹, Cologne Center for E-Humanities¹⁰ и Центъра за информационно моделиране в Университета в Грац¹¹. Основни участници в тази област са също и големите инфраструктурни консорциуми, действащи на национално и европейско ниво, като DARIAH¹² и Clarin¹³, които изграждат цифрови изследователски инфраструктури за инструменти и данни и развиват материали и ресурси за обучение и квалификация в областта на дигиталната хуманитаристика – Digital Humanities. В България тези две инфраструктури са обединени в националната инфраструктура CLaDA-BG¹⁴, която включва разнообразни партньори от университети, академични институции, музеи, библиотеки, неправителствени организации и компании. CLaDA-BG е Национална интердисциплинарна научноизследователска е-инфраструктура за български език и културно-историческо наследство, която е интегрирана в европейските инфраструктури CLARIN и DARIAH и е насочена към подпомагане на изследванията в областта на езиковите технологии и дигиталните хуманитарни науки. Основни цели на CLaDA-BG са създаване и поддържане на цифрови ресурси и технологии за българския език и културно наследство и подпомагане на изследователи и специалисти в областта на хуманитарните и социалните науки чрез предоставяне на достъп до електронни ресурси и инструменти. Глобалната цел е интеграция на българските езикови и културни ресурси в европейските инфраструктури CLARIN и DARIAH. Мисията на инфраструктурата е да изгради научна екосистема в подкрепа на изследванията в социалните науки и дигиталните хуманитарни науки.

Броят на университетските катедри по дигитална хуманитаристика / Digital Humanities, магистърските програми и учебните курсове непрекъснато нараства. В България например Историческият факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ предлага магистърска програма на английски език „Дигитална хуманитаристика / Digital Humanities“¹⁵. Тя според авторите ѝ е създадена с цел „да подготви студенти за прилагането на съвременни информационни технологии в различни области на хуманитаристиката“, като

програмата обхваща „широк спектър от дисциплини, позволяващи специализация в различни сфери, свързани с теоретични изследвания и практическо приложение на дигиталните технологии в хуманитарните науки“. Например в хода на обучението се усвояват знания за цифровите технологии и развитието на изследванията в технологичната сфера и се развиват умения за цифровото обработване и електронното публикуване на хуманитарно и културно съдържание. Придобива се разбиране за функционирането на основните дигитални инструменти и технологии, включително програмни езици, платформи за управление на съдържание, бази данни и социални медии с цел придобиване на нагласи за прилагане на нови дидактически методи и подходи чрез използването на иновативни визуални, интерактивни и колаборативни форми на обучение.

Съществуват и големи, т.е. със солидно финансиране проекти, разнообразни събития – от работилници до конференции, значителна литература върху теорията и практиката на дигиталната хуманитаристика, собствени научни списания и една жива, международно действаща трансдисциплинарна общност от нов тип. Тази общност все още се намира в процес на самооткриване и от години прави самокритика по отношение на въпроси като публичност, готовност за разширяване и разнообразие в рамките на „голямата палатка“ на дигиталната хуманитаристика, като същевременно се възползва от нарастващото внимание в обществото и медиите.

Приложения и примери за добри практики в дигиталната историческа наука

Като цяло, съвременните учени са изправени пред все по-дигитализирана среда за достъп и обработка на информация. От писането на имейли, организирането на виртуални групи и работни пространства, съвместна работа в облачна среда, виртуални семинари и конференции и т.н., използването на текстови процесори с включен изкуствен интелект като Microsoft 365 с Copilot, Google for Education с Gemini, Adobe Acrobat с Ai Assistant и т.н., търсенето в интернет и с помощта на Copilot, Gemini, ChatGPT, Deepseek, Grok, Claude, BGGPTchat и онлайн библиотечни каталози до организирането на първични източници и вторична литература с помощта на специализирани софтуери за научна комуникация и публикации в уеб медии. Тези компютърни приложения, използвани за изследване, организация, писане, представяне и публикуване, са дейности, които Мануел Бургхарт и Кристиан Волф причисляват към low-end („по-ниско ниво“) частта на дигиталните хуманитарни науки (Burghardt and Wolff 2014, p. 40).

От друга страна, high-end („по-високо ниво“) частта обхваща качествения и количествения анализ на данни, текстове, изображения и обекти, който без използването на компютри и специализиран софтуер би бил невъзможен.

Тук попадат компютърно базираните съдържателни анализи като текстовото добиване (Text Mining), визуализацията на големи и сложни обеми данни, приложенията на семантичната мрежа (Semantic Web) и цифровите пространствени и мрежови анализи, употреба на софтуер за анализ на текст и данни с помощта на програми за кодиране, тематичен анализ, визуализация на данни (например NVivo, MAXQDA, Atlas.ti, R). Историците изследователи днес работят почти изцяло дигитално, но само малка част от тях извършват истинска дигитална историческа наука на „високо ниво“ (high-end). Това важи и за биографичните изследвания, които са с фундаментално значение за историята и философията на образованието. Цифровите методи могат особено много да допринесат за ефективността на работата в предварителните етапи и работните процеси на биографичните изследвания, например в областта на компютърно базираните езикови и текстови разпознавания при работата с източници. Въпреки че в областта на биографичните изследвания досега цифровите методи не са се използвали много, това може да се дължи на факта, че дигиталната история често оперира на ниво, което изключва отделните действащи лица и се концентрира върху изследването на контекста. Въпреки това цифровите методи предлагат важни допълнения към съществуващите работни процеси, методи и форми на анализ, за текстови, мрежови и пространствени анализи с помощта на съвременните географски информационни системи (GIS) и т.н. Благодарение на последните са възможни визуализацията на пространствени данни и анализ на връзката между образованието и географските фактори. Следващите примери от три различни изследователски и работни полета на цифровите хуманитарни науки илюстрират широкото приложение на тези методи с оглед на биографичните изследвания. Примерите са само част от възможностите, които дигиталната хуманитаристика и нейните методи предлагат на биографичните изследвания, като цяло.

Дигитализирани извори и източници на историческа информация и цифровите им издания

Първичните източници/извори са отправната точка за историческите и хуманитарните изследвания. През последните десет до петнадесет години масовите проекти за дигитализация, организирани от мемориални институции (архиви, библиотеки, музеи), коренно промениха достъпа до тези източници. Текстовете, изображенията или артефактите са все по-достъпни в цифров формат и по този начин са достъпни независимо от местоположението и времето. Изследователите могат да преглеждат все по-големи количества данни и ако е възможно, да ги използват неограничено и повторно. Най-големият и най-известен проект за цифровизация е Google Books, който дигитализира милиони печатни книги. Австрийската национална библиотека в сътрудничество с Google дигитализира целия си печатен фонд, издаден между 1500 и

1875 г., в рамките на проекта ABO Austrian Books Online¹⁶. Онлайн проектът ANNO (Austrian Newspapers Online)¹⁷ е проект на Австрийската национална библиотека, насочен към дигитализацията и онлайн достъпа до исторически австрийски вестници и списания. Създаден през 2003 г., ANNO предоставя виртуална читалня за исторически периодични издания, позволявайки на потребителите да разглеждат, четат и търсят в дигитализирани копия на австрийски печатни издания. Във Франция голяма част от фонда на Националната библиотека на Франция е достъпна в онлайн библиотеката Gallica¹⁸. В същността си тя е дигитална библиотека на Националната библиотека на Франция (BnF), предоставяща безплатен достъп до огромен обем от цифровизирани документи. Създадена през 1997 г., Gallica е една от водещите дигитални библиотеки в света. Основните ѝ характеристики са обширната колекция, която предлага достъп до над 10 милиона документа, включително книги, вестници, изображения, ръкописи, звукови записи, карти и планове. Сред тях са повече от 5,8 милиона вестници и периодични издания, над 1,7 милиона изображения, 850 000 книги и 500 000 обекта.

В почти всички европейски страни през последните години са създадени цифрови национални библиотеки с цел онлайн достъп до цялата печатна литература на дадена държава в рамките на авторските права. Наред с проектите, ангажирани с отворен достъп (Open Access), съществуват и платформи с ограничен достъп, като Early English Books Online (EEBO)¹⁹. Тя представлява дигитална колекция, предоставяща достъп до почти всички произведения, отпечатани в Британските острови и Северна Америка, както и произведения на английски език, отпечатани в чужбина между 1470 и 1700 г. EEBO включва над 146 600 заглавия и повече от 17 милиона страници, обхващащи различни жанрове, като книги, брошури, алманаси, музикални упражнения и календари. Сред включените произведения са както известни автори като Шекспир, Малори, Бейкън, Мур, Еразъм, Бойл, Нютон и Галилей, така и по-малко известни текстове. Освен тези мащабни проекти за дигитализация много изследователски институции, библиотеки, архиви и музеи също реализират по-малки проекти. Например Берлинско-Бранденбургската академия на науките дигитализира немски текстове от периода 1650 – 1900 г. в проекта „Немски текстов архив“. Проектът „Цифров немски женски архив“ събира дигитализирани документи и информация за историята на женското движение в Германия. Немският исторически институт в Париж също дигитализира и направи достъпна онлайн ръкописната кореспонденция на френската писателка Констанс де Салм (1767 – 1845), която обхваща около 11 000 страници.

В България съществуват няколко дигитални библиотеки и големи проекти за дигитализиране на културно-историческото наследство, които предоставят достъп до различни колекции от книги, статии и други ресурси. Най-известните са тези на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“,

Университетската библиотека на СУ „Св. Климент Охридски“ и Централната библиотека на Българската академия на науките (БАН). Много регионални библиотеки в България също имат свои собствени цифрови библиотеки, съдържащи местни исторически документи, книги и други ресурси, например Столичната библиотека и Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ във Варна. Друг пример е проектът „Зограф“, който е съвместна инициатива между Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към Софийския университет и манастира „Зограф“ в Света гора – Атон, Гърция. В академичен план трябва да се споменат Националната академична библиотечно-информационна система (НАБИС) и Съвместната онлайн библиографска система и услуги (COBISS), която интегрира българските библиотеки в единна информационна мрежа.

Регионалните библиотеки дават също своя ценен принос в дигиталната трансформация с инициативи като „Дигиталната културна съкровищница „Север+“.

Друг пример за дигитализация са библиотеките на университетите, които активно участват в дигитализацията на своите колекции, предоставяйки достъп до ценни ресурси за академичната общност и широката общественост. Например Университетът по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) е разработил дигитална колекция „Българско възраждане“, която включва студии, статии, монографии и библиографии, свързани с този исторически период.

Тези инициативи демонстрират ангажимента на българските университетски библиотеки към опазването и популяризирането на културното и научно наследство чрез дигитални технологии.

Тук трябва да се споменат и така наречените „платформи за споделена дигитализация“, които позволяват на потребителите да допринасят за процеса на дигитализация чрез сканиране и качване на книги в цифров формат, например проектите „Гутенберг“²⁰ и „Интернет архив“²¹, които съдържат множество книги на различни езици, включително български. И двата проекта играят ключова роля в дигитализацията и съхранението на културното и научно наследство, като предоставят безплатен и лесен достъп до ценни ресурси за потребители по целия свят.

Трябва да се има предвид обаче, че достъпът до тези дигитални библиотеки и техните ресурси може да варира в зависимост от местоположението и статуса на потребителя (студент, преподавател, служител или член на обществеността). Някои ресурси може да изискват регистрация или абонамент за пълен достъп.

Последната като време инициатива в този процес е Проект 43 „Дигитализация на колекции на музеи, библиотеки и архиви“ (инвестиция С11.17 от ПВУ), който стартира през май 2023 г. с водеща организация Министерството на

културата. Целта е да се създаде единна електронна платформа за дигитализирано съдържание, която да предоставя виртуални разходки и експозиции, полезни за туризма, научни и образователни цели. Дигитализираните обекти от национални институции ще бъдат публикувани на единна дигитална платформа и ще бъдат интегрирани в европейската мрежа Europeana. Тази инициатива цели да представи българското културно наследство пред широка аудитория и да стимулира участието на повече институции в дигитализацията и споделянето на културни ресурси.

Проектите за дигитализация предлагат огромно удобство за историческите изследвания, като позволяват достъп до големи количества материали, които могат да бъдат разглеждани и анализирани от разстояние без ограниченията на местоположението или времето за работа на изследователя. Това предоставя огромно облекчение за биографичните и историческите изследвания, спестявайки време и средства. Също така, с инструментите за търсене и анализ като *correspSearch* и локалните такива в академичните бази данни изследователите могат по-лесно да намерят и свържат различни кореспонденции и документи, което често води до нови открития за връзките между хора и теми.

Качествен и количествен анализ на текстове: цифрово изследване на първични източници

Наличието на дигитални корпуси от първично хартиени и „цифрови по произход“ или „родени цифрово“ източници дава огромни възможности за анализ чрез компютърни инструменти и методи. При т.нар. „текстов добив“ (*Text Mining*) чрез статистически и лингвистични техники от неструктурирани текстове се извличат модели и структури, които да осигурят основна информация от корпуса. Текстовото добиване се използва предимно в литературознанието, за да се анализират текстове въз основа на стилови особености, като честота на използваните думи или съвместно срещащи се думи, което може да помогне за определяне на автора на текстове или за характеризиране на жанрове, произведения и епохи. Концепцията за „отдалечено четене“ (*distant reading*), въведена от литературния теоретик Франко Морети (Boot 2015), е свързана с текстовото добиване и се противопоставя на „близкото четене“ (*close reading*), което се използва за анализ на малки количества текстове по задълбочен начин. И двата метода могат да се използват заедно в т.нар. „сместено четене“ (*blended reading*), където текстовото добиване разкрива значителни структурни модели, които чрез традиционни методи биха останали незабелязани, и същевременно позволява формулиране на нови научни хипотези. Текстовото добиване не се ограничава само до количествени изследвания, но включва и качествени анализи. Пример за това са т.нар. анализи на настроения (*Sentiment Analysis*), при които се извличат мнения и нагласи по определена тема. Това се използва в социологията, например при анализ на

статуси във Facebook и X (Twitter) за прогнози на изборни резултати. Понякога текстовото добиване потвърждава неща, които вече са известни от други източници, но неговата стойност се крие в това, че резултатите са основани на широка и емпирично доказуема база данни. В историческата наука текстовото добиване все още рядко се използва, отчасти защото няма много инструменти, създадени специално за исторически изследвания. Вниманието често е насочено към моделиране на теми (topic modeling), т.е. анализ на промените в използването на езика във времето, идентифициране на повторения на текстове и откриване на първото използване на определени думи в литературата. Пример за използване на текстово добиване в историческата наука е уеббазираната система Textcavator, разработена от холандски учени за извличане на информация от архивите на Холандската национална библиотека. Програмата е използвана в проект за проучване на обществените дебати относно наркотиците, търговията с тях и употребата им в Нидерландия между 1900 и 1940 г. При търсенето на думата „опиум“ програмата предоставя времева линия, показваща периодите с най-честа употреба на думата, както и облак от ключови думи, свързани с темата, като имена на места и хора. Подготовката на данните за такъв анализ е винаги трудоемка, като включва събирането на текстов корпус и неговото привеждане в унифициран формат. Следващата стъпка е моделирането на текста, което може да включва различни лингвистични техники, като лематизация (свеждането на думите до основната им форма), токенизация и анотация, например разпознаване на имена на лица, места и събития чрез Named Entity Recognition. Не всички тези процеси могат да бъдат автоматизирани, а ръчната намеса често е необходима за проверка и корекция.

Мрежови анализи и визуализации

Мрежовите анализи изследват връзките между хора, места и предмети. Те имат за цел да опишат характера на мрежата, нейната плътност или централност, както и вида на връзките в нея, и да отговорят на въпроса кои елементи играят централна роля в мрежата. Мрежите не съществуват само като социални връзки между хора, но и в области като икономика и търговия, както и в предаването и разпространението на медии и текстове. При мрежовите анализи първо се събират данни, след това те се превеждат в матрици и чрез алгоритми се организират (измерване на структурата), а накрая се визуализират. В историческите изследвания мрежовият анализ е все още сравнително нов метод. Пример за неговото приложение е дисертацията на Мартен Дюринг (Düring et al. 2016), който изследва мощни мрежи за преследвани евреи в Берлин по време на нацисткия режим. Дюринг събира данни за шест мрежи, предоставящи помощ, и създава база данни с над 5000 случая на предоставена помощ и 1500 помощници. Дюринг категоризира данните в различни категории като „форми на помощ“ или „време на помощта“, което му позволява

да визуализира и реконструира позициите на посредниците и преследваните в мрежата. Той успява да покаже, че тези мрежи не са били изолирани – много малко хора са били без връзки или с ограничени връзки. Анализът доказва висока степен на разпределение на работата, както и важността на малки независими групи, свързани чрез доверени лица. Много от помощните мрежи са съществували само за определен период, който е намалявал риска от предателство при разпити.

Друг пример за исторически мрежов анализ е изследването на търговски пътища и мрежи в Източна Европа през Новото време, което е проведено в Института за европейска история в Майнц. Изследването е публикувано онлайн на платформата „Европейска история онлайн – Европейски мрежи“. Мрежовите анализи съдържат риск от прекалено опростяване на наративите поради моделите, които те създават, но стойността им зависи основно от изследователските въпроси, качеството на източниците и контекстуализацията на откритията. Основно предизвикателство за изследователите са събирането и подготовката на данните, както и използването на софтуери за визуализация като Gephi.

Сред областите с голям потенциал за историческата наука са визуализацията и симулацията. Тук не става дума просто за изображения, които илюстрират фактите, а за „обработена информация“, която представя съдържанието по начин, който е по-ефективен от обикновен текст. Визуализациите помагат за по-бързото възприемане на сложни и обширни данни, отколкото текстовите описания. Те могат да бъдат използвани за проверка на хипотези, за показване на нови връзки или за изграждане на нови научни предположения. Пример за това е проектът ORBIS – Stanford Geospatial Network Model of the Roman World²². Той е интерактивен проект, разработен от Станфордския университет, който моделира транспортната мрежа на Римската империя около 200 г. сл. Хр. Проектът позволява на потребителите да изследват различни маршрути и да изчисляват времето и разходите за пътуване между различни точки в империята, като взема предвид фактори като сезонни вариации и различни видове транспорт. Проектът е ценен ресурс за изследователи, преподаватели и студенти, които се интересуват от логистиката, икономиката и географията на Римската империя. Той предоставя уникална възможност за визуализиране и разбиране на сложните мрежи, които са поддържали функционирането на една от най-големите империи в историята.

Друг пример е проектът „Форум Романум“²³. Той е изследователска инициатива на Института по археология към Хумболтовия университет в Берлин, насочена към задълбочено изучаване и реконструкция на историческия Римски форум. Проектът включва систематични разкопки и анализи на останките във форума с цел възстановяване на неговата структура и функция през различните исторически периоди, реконструкция и визуализация с помощта на съвременни технологии като

3D моделиране с цел да се възстановят визуално и функционално различните етапи на развитието на форума. Паралелно се провеждат и образователни и публични инициативи, като публични лекции, изложби и интерактивни платформи, с които се цели повишаване на общественото разбиране за значението на античния Римски форум през различни епохи и да го направи разбираем отново.

Дигиталните методи в историко-педагогическите изследвания

Възприемането на нови методи, типични за дигиталната хуманитаристика в историко-педагогическите изследвания, отвори нови хоризонти на развитието им и приложение на резултатите в образователно-възпитателната практика. Това не е изненадващо предвид факта, че дигиталната революция промени коренно начина, по който живеем, работим и учим. Нейното влияние се усеща и в областта на историко-педагогическите изследвания, предлагайки нови и иновативни методи за изучаване на миналото на образованието. Например изследването на малкото налични исторически извори за просветното дело през Възраждането в Стара Загора стана възможно благодарение на служителите на Регионалната библиотека и Регионалния исторически музей, които са направили прекрасни сканирани копия на фундаментални за едно такова изследване книги мемоари, които иначе са достъпни само в читалня във фонда на Старозагорския музей и в рамките на работното му време, но ни бяха изпратени перфектно сканирани по електронна поща при запитване. Екипът на РИМ – Стара Загора, в последните години е преработил в съвременен вид и издал също много значими книги мемоари за историята на Стара Загора. Тук ще изброим само по-важните от тях: спомените на хаджи Господин Славов (Slavov 2008), Атанас Иванов (Ivanov 1885), Анастасия Тошева (Tosheva 1911), Атанас Илиев (Iliev 1926), Васил Атанасов (Atanasov 1936), Андрей Тошев (Toshev 1938) и Минко Минев (Minev & Minev 2021).

Дискусия²⁴

Защо е необходимо прилагането на дигитални методи в историческите изследвания, като цяло, и конкретно в историко-педагогическите?

- Достъп до огромни масиви от данни: дигитализацията на исторически документи, учебници, снимки и други материали отваря безпрецедентен достъп до източници, които преди са били труднодостъпни.
- Анализ на големи данни: софтуерни инструменти дават възможност за бърз и ефективен анализ на големи количества текстови, визуални и други видове данни, което позволява да се откриват нови модели и тенденции.
- Визуализация на данни: интерактивни графики, карти и други визуализации превръщат сложните данни в лесно разбираеми и привлекателни истории.
- Сътрудничество на международно ниво: онлайн платформи улесняват сътрудничеството между изследователи от различни страни, което обогатява изследванията и ускорява процеса на откриване на нови знания.

Тук възниква и въпросът: Кой са приложимите дигитални инструменти и ресурси в историко-педагогическите изследвания? Те могат да бъдат изброени по следния начин:

- архиви и библиотеки онлайн: достъп до дигитализирани фондове на национални и университетски библиотеки, както и специализирани архиви;
- софтуер за анализ на текст и данни: програми за кодиране, тематичен анализ, визуализация на данни (например NVivo, Atlas.ti, R);
- социални медии като източник на данни: анализ на дискурси, настроения и мрежи в социалните медии, свързани с образованието;
- географски информационни системи (ГИС): визуализация на пространствени данни и анализ на връзката между образованието и географските фактори.

Добрите резултати имат своята роля за продължаване процеса на усвояване на дигиталните методи в историко-педагогическите изследвания. Например силно мотивиращи примери за успешни проекти с глобално приложение са:

- дигитализация на учебници: създаване на онлайн колекции от исторически учебници, които позволяват сравнителен анализ на образователните съдържания през времето; лесен достъп до дигитализирани исторически документи, снимки, карти и т.н., които служат за живо онагледяване на учебното съдържание, но и за изработването на дидактични игри и интерактивни материали с историческо съдържание;
- анализ на училищни архиви: изследване на училищни документи (дневници, списъци с ученици, оценки) за проследяване на социалната мобилност и образователните възможности и резултати; създаване на уеб страници на образователните институции с богат снимков и документален материал;
- визуализация на образователни неравенства: създаване на интерактивни карти, които показват географското разпределение на образователните ресурси и постижения.

В този процес трябва да бъдат отчетени и следните **предизвикателства и ограничения**:

- качество на дигиталните данни: не всички дигитализирани данни са с еднакво добро качество, което може да повлияе на надеждността на резултатите;
- етични съображения: използването на лични данни изисква спазване на строги етични стандарти и защита на личната информация;
- цифрово разделение: неравният достъп до дигитални технологии може да ограничи възможностите за провеждане на изследвания в определени региони или социални групи.

В контекста и спецификата на историко-педагогическите изследвания трябва да се отбележат и някои от ключовите дигитални методи, които са допълнение на вече споменатите по-горе.

1. Цифрови архиви: създаването и поддържането на цифрови архиви позволява на изследователите да имат достъп до широка гама от първични източници, като дневници, писма, снимки и други документи. Тези ресурси могат да бъдат търсени, организирани и анализирани с помощта на усъвършенствани инструменти за търсене и визуализация, което улеснява идентифицирането на модели, тенденции и връзки в данните.

2. Географски информационни системи / Geographic Information Systems (ГИС/GIS): мощни инструменти, които позволяват на изследователите да изучават пространствените аспекти на историческите събития и явления. Чрез картографиране на данни върху географски карти историците могат да идентифицират модели и взаимоотношения между различни променливи, като демография, икономика и култура. Тази информация може да бъде използвана за разработване на по-нюансирани разкази за минали събития и за информиране на настоящи и бъдещи образователни практики.

3. Компютърно подпомогнато кодиране / Computer-assisted coding (КПК/SAC): включва използването на специализиран софтуер за категоризиране и анализ на големи количества неструктурирани данни, като ръкописни записи или интервюта. Този метод позволява на изследователите да идентифицират повтарящи се теми, модели и структури в данните, което води до по-задълбочено разбиране на сложни исторически явления. КПК също така позволява сравнения между различни набори от данни, което улеснява установяването на връзки и причинно-следствени отношения.

4. Анализ на големи данни: с възхода на цифровите архиви и базите данни историците вече могат да работят с огромни количества данни, за да изследват исторически въпроси от нови ракурси. Техники като статистически анализ, мрежов анализ и машинно обучение могат да се използват за идентифициране на модели и тенденции в големи набори от данни, предоставяйки ценна представа за минали събития и явления.

5. Виртуална история: включва създаването на интерактивни цифрови преживявания, които позволяват на потребителите да изследват исторически събития и явления от извора. Тези платформи могат да включват виртуални обиколки на исторически обекти, симулации на исторически събития и интерактивни разкази, които ангажират публиката по нов начин и насърчават критичното мислене и историческото съзнание.

6. Онлайн сътрудничество и мрежи: дигиталните технологии направиха възможно историците и учителите по история да си сътрудничат и да споделят идеи чрез онлайн форуми, социални медии и други платформи. Тези мрежи позволяват на изследователите да обменят знания, ресурси и методологии, което води до иновативни изследователски проекти и подобрени образователни практики.

7. Цифрово разказване на истории / Digital storytelling: включва използването на мултимедийни елементи, като текст, изображения, видео и аудио за

създаване на ангажиращи и интерактивни разкази за историята. Този подход позволява на историците да представят сложни исторически явления по нови и вълнуващи начини, привличайки по-широка публика към своите изследвания и насърчавайки по-задълбочено разбиране на миналото.

Саморефлексия и предизвикателства

Не би било правилно да се разглеждат цифровите хуманитарни науки (Digital Humanities) само като дигитализация, обработка на данни, моделиране и анализ. Използването на компютри и дигитални медии, дори в „ниския сегмент“, оказва качествено въздействие върху производството на знания. Тези епистемологични последици трябва да бъдат изследвани, осмислени рефлексивно и историзирани. Изследванията в тази област са все още в начален етап и съществуват повече въпроси, отколкото отговори, както ясно показва въпросът на Роберто Буса: „Какво се случва, когато хуманитарните науки и компютърните науки се сблъскат? Какво означават цифровите методи и работата с цифрови източници – независимо дали са ретродигитализирани (например сканирани, снимани или филмирани на микрофилм и т.н.), или създадени дигитално – за начина, по който правим исторически изследвания, как учим, как търсим информация, как пишем, как преподаваме и как разпространяваме резултати?“. Как се променя процесът на придобиване на знания, когато източниците, методите и начините на разпространение са цифрови? Например привидната обективност на компютърно подпомаганите хуманитарни науки е аспект, който трябва да бъде разгледан критично. Инструментите, приложенията и алгоритмите не са неутрални – те съдържат предположения и интерпретации, които трябва да бъдат ясно показани и обяснени. Новите методи и процедури не се развиват сами по себе си, а се създават от хора. Освен това онлайн достъпът до източници и изследователски резултати в различни формати оказва качествено въздействие върху научния консенсус по дадена тема и формирането на нови открития и знания. Необходимо е създаването на дигитална критика на източниците, която да разглежда отношенията между обекта и изследвателя, както и въпроси като автентичност и загубата на материалността в дигиталното пространство. Цифровите медии и културата на дигитализацията не се ограничават до науката: обектите на изследване на Digital Humanities могат да включват въпроси, свързани с термини и концепции. Например все още трябва да се напише културната история на виртуалността. Вниманието заслужават и въпроси като взаимодействието между човека и машината, както и изкуствения интелект. Въпреки неоспоримите предимства на масовата дигитализация досега цифровата ера не е довела до трансформационен ефект върху изследванията. Многократно обявяваният парадигмен обрат в историческите науки не се е състоял. Това може да се дължи на факта, че все още има сравнително малко исторически изследвания, които

използват цифрови методи за отговор на изследователски въпроси и които допринасят за развитието на историческите изследвания и изследователския дискурс. Много изследователи вероятно са респектирани от значителния труд и усилия, необходими за прилагането на компютърно подпомогнати методи. Въпреки това, дори и при сегашната умерена употреба на цифрови методи в хуманитарните науки, тяхното въвеждане разклаща основите на научната култура и създава нови предизвикателства за самите изследователи.

В много отношения изследванията в цифровите хуманитарни науки (Digital Humanities) поставят под въпрос традиционната изследователска култура и научни практики. Познатият конфликт от 70-те и 80-те години между качествена и количествена история понякога се пренася в съвременната форма на конфронтация между аналогово-интерпретативна и цифрово-статистическа история. Този остър контраст всъщност не отразява напълно реалността, защото в хуманитарните науки количествените анализи винаги включват и качествени елементи, а всяка форма на исторически изследвания вече е цифровизирана. По-скоро трябва да се работи за интеграция на двата подхода и за тяхното съвместно прилагане. Не всяко технически осъществимо нещо е смислено и оправдано. В центъра на всичко трябва да бъде изследователският интерес. Едно от големите предизвикателства за бъдещето ще бъде разработването на нова евристика, която да свърже аналогови и цифрови методи и да преплете различни форми на анализ и интерпретация.

Цифровите методи могат да допринесат за развитието на кохерентен аргумент, но те не могат да го изградят сами, тъй като важни въпроси рядко могат да бъдат сведени до количествени отговори. Голямо предизвикателство за цифровите хуманитарни науки (Digital Humanities) е осигуряването на международни стандарти, формати и интероперативност в областта на метаданните, езиците за маркиране и инфраструктурите. Това е необходимо не само за качеството, дългосрочното съхранение и отворения достъп, но и за компютърно подпомоганото изследване, неговия анализ, свързване и по-нататъшно използване. За изследователите използването на цифрови колекции създава въпроси, които не са били обичайни при работа с книги: кой е създал дигиталната колекция? Кои алгоритми определят реда на резултатите от търсенето и може ли това да бъде възпроизведено? Какви решения са взети относно представянето? Съществуват ли постоянни връзки? Много изследователи не са сигурни как да цитират цифров източник, което води до предпочитане на печатните версии в цитирането. Цитирането на дигитални колекции в научни статии би могло да интегрира цифровите изследвания по-силно в академичния дискурс.

С размиването на границите между изследователския и публикационния процес се пораждат нови въпроси за това как да се оценяват непълни научни проекти. Освен това, все още липсват насоки за оценяване на компютърно подпомогнати изследвания, като често най-големите усилия в тези проекти

остават невидими.

За да станат цифровите методи част от историографските дискусии, те трябва да намират място в публикациите. Необходими са обяснения на цифровите методи, тъй като те поставят основни епистемологични въпроси. В много статии методологическите части често са съкращавани. Една възможна стратегия е публикуването на методологическите съображения отделно, както прави например *Journal of American History*. Онлайн публикациите могат да включват мултимедийни елементи като интерактивни визуализации, а също и данни и документация на изследването, които да позволят проверка на резултатите.

Друго предизвикателство е приемането на разнообразието от научни публикации. Освен традиционните публикации като статии, книги и научни блогове бъдещите научни изследвания и преподаване ще се състоят и от мултимедийни приложения (като аудио и видео), данни, метаданни и инструменти като скриптове, софтуери и плъгини.

Свързан с това е и въпросът за организацията на университетското преподаване и подготовката на преподаватели в дигиталната епоха. Това не се свежда само до въпроса как най-добре да се преподават Digital Humanities – дали в рамките на дадена дисциплина, или трансдисциплинарно, и с какви дидактически концепции трябва да се прилагат цифровите методи в обучението, но също така включва въпроса какви цифрови умения трябва да притежават студентите по хуманитарни науки в основната си подготовка. Тези умения не са толкова свързани с придобиването на ИТ знания, колкото с развитието на критично отношение към данните, така че студентите да могат да разпознават тяхната стойност и недостатъци и да развият способност за интердисциплинарно сътрудничество.

Безспорно, цифровите хуманитарни науки (Digital Humanities) допринасят за многообразието на хуманитарните изследвания чрез своята методологическа, подходна и медийна плуралност. Те съчетават различни изследователски въпроси, методи и научни подходи, свързват различни медии, данни, обекти и текстови корпуси и обикновено се реализират колаборативно от изследователи от различни дисциплини.

Бъдещи перспективи

Дигиталните методи в историко-педагогическите изследвания ще продължат да се развиват, предлагайки нови възможности за изследване на миналото на образованието. Очаква се все по-голямо използване на изкуствен интелект, машинно обучение и други иновативни технологии. Те имат потенциала да се превърнат в мощно средство за изследване и на историята на образованието, защото позволяват да се откриват нови знания, да се поставят под въпрос установените теории и да се създават по-пълни и изчерпателни картини на

миналото. Използването им като важна част от съвременните исторически и педагогически изследвания е базирано на консенсуса, че те са надеждно и достъпно средство за събиране, анализиране и представяне на данни, което води до по-задълбочено разбиране на миналото и подобряване на образователните практики.

В личен план, чрез доброто познаване и прилагане на дигиталните методи във всекидневната и научната си дейност историците и учителите могат да задълбочат разбирането си за миналото и да подобрят образователните практики, подготвяйки учениците за предизвикателствата и възможностите на един все по-глобализиран и взаимосвързан свят, в който всеобхватно навлиза т.нар. „дигитална трансформация“.

БЕЛЕЖКИ

1. Терминът Digital Humanities се превежда на български език чрез словосъчетанията „дигитални хуманитарни науки“, „цифрови хуманитарни науки“, „дигитална хуманитаристика“ и в този текст те ще бъдат използвани като равнозначен негов превод на български език. – <https://digitalna-humanitaristika.com/>
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_humanities
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_humanities
4. <https://www.harvardonline.harvard.edu/course/introduction-digital-humanities>
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_humanities
6. „DAY OF DIGITAL HUMANITIES“ (Ден на цифровите хуманитарни науки) е ежегодно събитие, което обединява изследователи, преподаватели и ентузиасты в областта на цифровите хуманитарни науки. Целта на този ден е да се споделят проекти, изследвания и идеи, свързани с използването на цифрови технологии в хуманитарните дисциплини (<https://adho.org/2024/10/28/day-of-dh-2024/>; <https://rih.cuhk.edu.hk/news-and-events/day-of-digital-humanities-2025/>). През 2025 г. Day of Digital Humanities се проведе на 7 март и включваше лекции, работилници и дискусии, организирани от различни университети и изследователски институти по света (<https://rih.cuhk.edu.hk/news-and-events/day-of-digital-humanities-2025/>). Участниците имаха възможност да научат за най-новите разработки в областта и да обменят опит и идеи с колеги от различни страни (<https://rih.cuhk.edu.hk/news-and-events/day-of-digital-humanities-2025/>).
7. https://de.m.wikipedia.org/wiki/Digital_Humanities_im_deutschsprachigen_Raum.
8. АСОЦИАЦИЯ „HUMANISTICA“ е международна организация, посветена на насърчаването и развитието на дигиталната хуманитаристика в рамките

- на романските езици и култури. Тя обединява изследователи и специалисти, работещи в областта на цифровите технологии и хуманитарните науки, с акцент върху романските езици като френски, испански, италиански, португалски и румънски.
9. <https://tcdh.uni-trier.de/en>
 10. <https://cceh.uni-koeln.de/en>
 11. ЦЕНТЪРЪТ ЗА ИНФОРМАЦИОННО МОДЕЛИРАНЕ (Zentrum für Informationsmodellierung) е изследователски институт в Университета в Грац, Австрия, специализиран в областта на дигиталните хуманитарни науки. Той се фокусира върху разработването на цифрови методи и инструменти за изследване и представяне на културното наследство и хуманитарните науки.
 12. <https://www.dariah.eu/>
 13. <https://www.clarin.eu/>
 14. <https://clada-bg.eu/bg/>
 15. <https://clio.uni-sofia.bg/education/mp-digitalna-humanitaristika-digital-humanities/> [посетен на 13.03.2025 г.]
 16. <https://www.onb.ac.at/>
 17. <https://anno.onb.ac.at/>
 18. <https://gallica.bnf.fr/>
 19. <https://about.proquest.com/>
 20. ПРОЕКТ „ГУТЕНБЕРГ“ е най-старата електронна библиотека, основана през 1971 г. от Майкъл Харт. Тя се фокусира върху дигитализацията на произведения, които са обществено достояние, и предоставя безплатен достъп до тях. Към декември 2023 г. колекцията включва над 70 000 книги.
 21. „ИНТЕРНЕТ АРХИВ“ е некомерсиална организация, основана през 1996 г., с цел да осигури „универсална библиотека“ и „световна колекция от всички знания“. Тя предлага безплатен публичен достъп до колекции от цифровизирани материали, включително текстове, аудио, видео и софтуер. Архивът съдържа милиарди уеб страници, снимки, книги и други медии, като предоставя възможност за изследване на цифровото наследство на човечеството.
 22. <https://www.projekte.hu-berlin.de/de/digitales-forum-romanum>
 23. ORBIS: The Stanford Geospatial Network Model of the Roman World 2020 г. Available from: <https://orbis.stanford.edu/> [Accessed 14.03.2025].
 24. В този текст за обобщаване и систематизиране на наличната информация относно основните дефиниции, приложения и предизвикателства, свързани с дигиталните методи в историко-педагогическите изследвания, е използван и изкуствен интелект посредством платформите: Gemini, CoPilot, ChatGPT и BgGPT Chat.

ЛИТЕРАТУРА

- АТАНАСОВ, В., 1936. *Спомени из живота и дейността ми*. София.
- ИВАНОВ, А., 1885. *Черти из живота и записки на Атанас Иванов*. Сливен.
- ИЛИЕВ, А., 1926. *Спомени на Атанаса Т. Илиевъ: съ планъ на Стара Загора и 80 образа въ текста*. Печатница П. Глушковъ.
- МИНЕВ, М.; МИНЕВ, С., 2021. *Спомени*. Стара Загора: Регионален исторически музей.
- СЛАВОВ, Х.Г., 2008. *Хронологическо описание на по-важните и забележителни събития в град Стара Загора в черковно, училищно и общонародно отношение в XIX век*. Стара Загора: Кота.
- ТОШЕВ, А.С., 1938. *Ранни спомени 1873 – 1879*. София: Т. Ф. Чипев.
- ТОШЕВА, А., 1911. *Автобиография*. Стара Загора.
- BOOT, P., 2015. Distant Reading. Franco Moretti. *Digital Scholarship in the Humanities*, vol. 30, no. 1, pp. 152 – 154. Available from: <https://doi.org/10.1093/llc/fqu010>.
- BRENNAN, C., 2018. Digital humanities, digital methods, digital history, and digital outputs: History writing and the digital revolution. *History Compass*, vol. 16, no. 10. Available from: <https://doi.org/10.1111/hic3.12492>.
- BURGHARDT, M. & WOLFF, C., 2014. Digital Humanities: Buzzword oder Strukturwandel in den Geisteswissenschaften? *Blick in die Wissenschaft*, no. 29, pp. 39 – 46. Available from: <https://doi.org/10.5283/EPUB.35670>.
- DÜRING, M.; EUMANN, U.; STARK, M. & KEYSERLINGK, L. VON, 2016. *Handbuch Historische Netzwerkforschung: Grundlagen und Anwendungen*. Berlin: LIT. ISBN: 9783531158082.
- GOLD, M. K., 2012. Day of DH: Defining the Digital Humanities. In: GOLD, M. K. *Debates in the digital humanities*. pp. 67 – 72. Minneapolis: Univ of Minnesota Pres. Available from: <https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816677948.003.0009>.
- LEH, A. & OCHS, E., 2019. Digital Humanities und biographische Forschung. *BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen*, vol. 30, no. 1, pp. 3 – 6. Available from: <https://doi.org/10.3224/bios.v30i1-2.01>.
- MCCARTY, W., 2014. Getting there from here. Remembering the future of digital humanities: Roberto Busa Award lecture 2013. *Literary and Linguistic Computing*, vol. 29, no. 3, pp. 283 – 306. Available from: <https://doi.org/10.1093/llc/fqu022>.
- OBERDORF, A., 2022. Der Digital Turn in der historischen Bildungsforschung. In: OBERDORF, A., 2022. *Digital Turn und Historische Bildungsforschung*.

- Bestandsaufnahme und Forschungsperspektiven*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt. DOI: 10.25656/01:24849.
- OBERDORF, A., 2022. *Digital Turn und Historische Bildungsforschung. Bestandsaufnahme und Forschungsperspektiven*. Verlag Julius Klinkhardt. Available from: <https://doi.org/10.25656/01:24848>.
- SCHREIBMAN, S.; SIEMENS, R.G. & UNSWORTH, J., 2016. *A new companion to digital humanities*. Chichester West Sussex, UK: Wiley/Blackwell. ISBN: 978-1-118-68059-9.

REFERENCES

- ATANASOV, V., 1936. *Spomeni iz zhivota i deynostta mi*. Sofia [in Bulgarian].
- BOOT, P., 2015. Distant Reading. Franco Moretti. *Digital Scholarship in the Humanities*, vol. 30, no. 1, pp. 152 – 154. Available from: <https://doi.org/10.1093/llc/fqu010>.
- BRENNAN, C., 2018. Digital humanities, digital methods, digital history, and digital outputs: History writing and the digital revolution. *History Compass*, vol. 16, no. 10. Available from: <https://doi.org/10.1111/hic3.12492>.
- BURGHARDT, M. & WOLFF, C., 2014. Digital Humanities: Buzzword oder Strukturwandel in den Geisteswissenschaften? *Blick in die Wissenschaft*, no. 29, pp. 39 – 46. Available from: <https://doi.org/10.5283/EPUB.35670>.
- DÜRING, M.; EUMANN, U.; STARK, M. & KEYSERLINGK, L. VON, 2016. *Handbuch Historische Netzwerkforschung: Grundlagen und Anwendungen*. Berlin: LIT. ISBN: 9783531158082.
- GOLD, M.K., 2012. Day of DH: Defining the Digital Humanities. In: GOLD, M.K. *Debates in the digital humanities*. pp. 67 – 72. Minneapolis: Univ of Minnesota Press. Available from: <https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816677948.003.0009>.
- ILIEV, A., 1926. *Spomeni na Atanasa T. Ilieva: sa plana na Stara Zagora i 80 obraza va teksta*: Pechatnitsa P. Glushkova.
- IVANOV, A., 1885. *Cherti iz zhivota i zapiski na Atanas Ivanov*. Sliven [in Bulgarian].
- LEH, A. & OCHS, E., 2019. Digital Humanities und biographische Forschung. *BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen*, vol. 30, no. 1, pp. 3 – 6. Available from: <https://doi.org/10.3224/bios.v30i1-2.01>.
- MCCARTY, W., 2014. Getting there from here. Remembering the future of digital humanities: Roberto Busa Award lecture 2013. *Literary and Linguistic Computing*, vol. 29, no. 3, pp. 283 – 306. Available from: <https://doi.org/10.1093/llc/fqu022>.

- MINEV, M. & MINEV, S., 2021. *Spomeni*. Stara Zagora: Regionalen istoricheski muzey [in Bulgarian].
- OBERDORF, A., 2022. Der Digital Turn in der historischen Bildungsforschung. In: OBERDORF, A., 2022. *Digital Turn und Historische Bildungsforschung. Bestandsaufnahme und Forschungsperspektiven*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt. DOI: 10.25656/01:24849.
- OBERDORF, A., 2022. *Digital Turn und Historische Bildungsforschung. Bestandsaufnahme und Forschungsperspektiven*. Verlag Julius Klinkhardt. Available from: <https://doi.org/10.25656/01:24848>.
- SCHREIBMAN, S.; SIEMENS, R.G. & UNSWORTH, J., 2016. *A new companion to digital humanities*. Chichester West Sussex, UK: Wiley/Blackwell. ISBN: 978-1-118-68059-9.
- SLAVOV, H.G., 2008. *Hronologichesko opisanie na po-vazhnite i zabelezhitelni sabitiya v grad Stara Zagora v cherkovno, uchilishtno i obshtonarodno otnoshenie v XIX vek*. Stara Zagora: IK Kota [in Bulgarian].
- TOSHEV, A.S., 1938. *Ranni spomeni 1873 – 1879*. Sofia: T. F. Chihev [in Bulgarian].
- TOSHEVA, A., 1911. *Avtobiografiya*. Stara Zagora [in Bulgarian].

DIGITAL TRANSFORMATION IN HISTORICAL RESEARCH: DEFINITIONS, APPLICATIONS, CHALLENGES

Abstract. This article research and analyzes the use of computer technology and digital methods in the humanities in general and specifically in contemporary historical and historical-pedagogical research and how they can contribute to the effectiveness and efficiency of inquiry in these fields. The article discusses issues such as the history, theory, and practice of the integration of digital technologies in academic humanities (historical and historical-pedagogical) research, the importance of transdisciplinary approaches, and the challenges and practical benefits of digital transformation for future research in the history of pedagogy.

Keywords: digital humanities; digital research methods; historical-pedagogical research; digital transformation

✉ **Dr. Stefan Tonchev, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-8835-3075

Faculty of Pedagogy

Trakia University Stara Zagora

Bulgaria

E-mail: stefan.tonchev@trakia-uni.bg